

Scarlatti Alessandro (1660-1725)

Jeden z najważniejszych kompozytorów przełomu XVII i XVIII wieku, który walczył o rozwój muzyki w Neapolu

Alessandro Scarlatti (ur. 2 maja 1660 w Palermo, zm. 22 października 1725 w Neapolu) urodził się w rodzinie, w której oboje rodzice, Pietro i Eleonora, brali czynny udział w życiu muzycznym Palermo. Tam najpewniej zaczął edukację muzyczną, która otworzyła mu drogę do dalszej kariery. Choć jego nazwisko wiąże się głównie z Neapolem, Scarlatti czynny był także w innych ośrodkach muzycznych Włoch.

Kompozytor w młodym wieku stracił ojca. Razem z matką przeniósł się do Rzymu w 1672 roku, gdzie kontynuował naukę. W wieku 18 lat ożenił się z rzymianką Antonią Anzalani (doczekali się w sumie 10 dzieci, wśród których najstarszym jest Domenico Scarlatti). Dzięki wpływom możnych patronów otrzymał stanowisko maestro di capella w kościele San Giacomo degli Incurabili w 1678 roku, uczestniczył też czynnie w życiu muzycznym Rzymu dzięki zamówieniom (m.in. na [oratoria](#)). Scarlatti znalazł się w kręgu kompozytorów otoczonych mecenatem byłej królowej szwedzkiej Krystyny, przebywającej w Wiecznym Mieście. Dopiero drugie dzieło sceniczne przyniosło kompozytorowi sukces. *Gli equivoci nel sembiante*, krótka [opera komiczna](#), która doczekała się wystawień także w innych miastach, otworzyła mu drogę do wielkiej kariery — już w 1679 królowa Krystyna mianowała go swoim kapelmistrzem. Trzy lata później Scarlatti objął funkcję maestro di cappella w kościele San Girolamo della Carità. Pisane przez niego [oper](#) odnosiły sukcesy, choć za pontyfikatu Innocentego IX na sam gatunek patrzono niezbyt przychylnie. Był to jeden z powodów, dla których kompozytor przeniósł się do Neapolu.

W 1684 roku Scarlatti przyjął stanowisko kapelmistrza na dworze wicekróla Neapolu. Jego kariera została niemal przerwana ze względu na skandal obyczajowy, w który zaangażowana była jedna z jego siostr, śpiewaczka Anna Maria, lecz kryzys szczęśliwie zażegnano. Nie był to jedyny problem kompozytora — reakcja lokalnego świątka muzycznego na przybycie Scarlattiego była niezbyt przychylna, jednak to dzięki niemu ok. 1700 roku miasto zyskało rozgłos jako centrum operowe konkurujące z Wenecją. Oprócz dzieł scenicznych (w sumie 32 dzieła, znaczna część nie przetrwała) Scarlatti komponował serenady na wydarzenia dworskie, muzykę religijną i [kantaty](#) kameralne. Ze względu na powiększającą się rodzinę musiał chwycić się innych zajęć, przez jakiś czas uczył w lokalnym konserwatorium.

Podczas pobytu w Neapolu Scarlatti ciągle utrzymywał kontakty z Rzymem, gdzie na tronie papieskim zasiadł na krótko (1689-1691) przychylny operze Aleksander VIII. Scarlatti odbył tam podróż w 1689 roku (z tego okresu pochodzi np. opera *Statira* oraz [oratorium](#) *La Giuditta*). Sława, którą cieszył się kompozytor, dawała nadzieję na opuszczenie Neapolu na stałe, choć Rzym jej nie spełnił. Ostatnim dziełem dla Neapolu była opera *Tiberio, imperatore d'Oriente* (1702) wystawiona na cześć przyjazdu młodego króla Hiszpanii Filipa V. Niedługo potem Scarlatti opuścił ogarnięte kryzysem politycznym miasto. Kompozytor udał się w podróż, by uzyskać nową posadę. Początkowo celem nie był Rzym, lecz Florencja. Na tamtejszym tronie zasiadał wielki książę Toskanii Ferdynand, który był wielbicielem muzyki Scarlattiego (już wcześniej zamawiał i wystawiał jego dzieła). Scarlatti nie otrzymał spodziewanego stanowiska, ale utrzymywał dalej kontakty z dworem florenckim, wysyłając oratoria, muzykę religijną oraz opery (5 zaginionych dzieł scenicznych z lat 1702-1706).

Kolejny raz Scarlatti zawiązał do Rzymu i włączył się w nurt życia muzycznego miasta. Panowanie papieża Klemensa XI (1700-1721) nie było jednak dobrym okresem dla opery. Z tego względu Scarlatti pisał muzykę religijną, świeckie kantaty oraz oratoria (wtedy m.in. powstało oratorium *Il Sedecia, re di Gerusalemme*). W 1703 roku został asystentem maestro di cappella w Congregazione dell'Oratorio di San Filippo Neri przy Chiesa Nuova. Ze względu na natłok pracy Scarlatti nie wykonywał obowiązków skrupulatnie, co nie spodobało się jego pracodawcom i doprowadziło w końcu do utraty pracy. Pozostał jednak asystentem w Cappella Liberiana w bazylice Santa Maria Maggiore. Zawody, jakie spotkały Scarlattiego w Rzymie, zostały nieco osłodzone przez przyjęcie go do prestiżowej Akademii Arkadyjskiej w 1706 roku — instytucji zaangażowanej w odnowę literatury, w tym libretta operowego.

Ze względu na frustrację związaną z zakazem publicznego wykonywania oper w Rzymie Scarlatti udał się w 1707 roku do Wenecji. Dwie opery tam wystawione (*Mitridate Eupatore* oraz *Il trionfo della libertà*) przyjęte zostały, mówiąc delikatnie, bez entuzjazmu. Trudno rozstrzygać, co było główną przyczyną takiej reakcji, nie można jednak zapominać, że weneccy kompozytorzy nie dopuszczali wcześniej oper Scarlattiego na sceny, być może jego dzieła nie przypadły do gustu weneckiej publiczności.

W tym samym roku Scarlatti, odwołując się do powrotu do Rzymu, udał się w odwiedziny do najstarszego syna Pietra, kapelmistrza w katedrze w Urbino. Po paru miesiącach powrócił do Rzymu i objął stanowisko kapelmistrza w bazylice Santa Maria Maggiore, ograniczając swoją działalność na jakiś czas do muzyki kościelnej. W Rzymie zyskał możnego protektora — kardynała Vincenza Grimaniego, ambasadora austriackiego w Stolicy Apostolskiej. Wpływowi dyplomata zamawiał serenaty i muzykę religijną, konkurując, także na polu mecenatu muzycznego, z najznamienitszymi osobistościami Rzymu. Kiedy został wicekrólem Neapolu, Scarlatti zdecydował się na powrót do miasta w 1708 roku.

Dzięki protekcji nowej władzy kompozytor odzyskał dawną posadę i dobre uposażenie. Scarlatti komponował nie tylko serenaty, kantaty i utwory religijne, powrócił też do pisania oper. Powstało wtedy 11 dzieł, ostatnim z nich była napisana w 1722 roku dla Rzymu *Griselda*. Była to jednocześnie 114-ta opera w jego dorobku, co było możliwe nie tylko dzięki kreatywności artystycznej kompozytora, lecz także praktyce wykorzystywania fragmentów muzycznych ze starych utworów w nowych dziełach. Chcąc potwierdzić swoją pozycję jako twórcy uniwersalnego, Scarlatti zaczął także komponować muzykę instrumentalną. Kontynuował ponadto pracę jako dyrygent i pedagog, ciesząc się estymą, choć jego dzieła nie odnosiły już tak znacznych sukcesów jak dawniej, nie obyło się też, podobnie jak wcześniej, bez problemów finansowych. W 1716 uzyskał tytuł szlachecki od papieża Klemensa XI, co stanowiło ukoronowanie jego działalności. Zmarł w Neapolu w 1725 roku.

Scarlatti znany jest najbardziej jako twórca operowy. Często mówi się o nim jako założyciela szkoły neapolitańskiej, której dzieła charakteryzują się zdecydowanym rozdzieleniem [recytatywu](#), będącego nośnikiem akcji, i [arii](#), solowego popisu wyrażającego uczucia. Jest to stwierdzenie zwodnicze. Choć niewątpliwie można odnaleźć te cechy w jego twórczości, nie był on ich „wynalazcą”. Do tego zaś edukacja muzyczna Scarlattiego odbyła się w Rzymie, do tradycji neapolitańskiej odwoływał się sporadycznie. Trudno uznać go także za twórcę nowego trendu — choć wśród jego uczniów znaleźli się tak znani twórcy osiemnastowieczni jak Johann Adolf Hasse, nie znajdziemy u nich charakterystycznych cech stylu Scarlattiego czy innych kompozytorów tworzących domniemaną szkołę, czyli Leonardo Leo, Leonardo Vinci czy Niccolò Porpora. Scarlatti jest raczej przedstawicielem uniwersalnego późnobarokowego stylu włoskiego (określanego na początku XVIII wieku jako zbyt ciężki i zbyt uczone), który swój rodowód bierze z opery weneckiej. Niemniej jednak to za jego czasów, oraz dzięki jego działalności, Neapol stał się rozpoznawalnym ośrodkiem operowym.

Choć od utworu komicznego rozpoczęła się kariera Scarlattiego, najbardziej charakterystyczne dla jego twórczości są [opery poważne](#) z wątkiem heroicznym (wśród nich najpopularniejszym dziełem jest *Griselda*), w których stałymi elementami są: intryga miłosna oraz postać tyrauna przemieniającego się w wielkodusznego władcę. Pośród jego pozostałej twórczości najważniejsze są utwory [wokalne-instrumentalne](#): solowe (w większości) lub małoobsadowe kantaty (ponad 600!), oratoria oparte na wątkach mitologicznych, żywotach świętych lub fabułach alegorycznych (40) i serenaty (30) oraz muzyka religijna ([msze](#), [motety](#) i inne dzieła liturgiczne). Twórczość instrumentalna stanowi jedynie nieznaczny fragment jego spuścizny — nie tylko pod względem liczby, lecz także znaczenia.

Marcin Bogucki

Ciekawostki

Rodzina Alessandra używała formy nazwiska *Scarlata*, dopiero od 1672 roku odnotowuje się formę *Scarlatti*.

Scarlatti pochodził z muzycznej rodziny, wśród jego rodzeństwa można znaleźć troje śpiewaków i jednego skrzypka.

Z korespondencji wiemy, że był osobą zaborczą i silną ręką egzekwował władzę rodzicielską.

Jeszcze za życia Scarlatti był określany jako „najszlachetniejszy łabędź Oreto” (była to aluzja do rzeki płynącej przez Palermo).